

“Aynı kanun hükmünün iptali amacıyla daha önce yapılan başvuru sonucunda verilen Anayasa Mahkemesinin 16/10/2022 tarihli, E:2022/89, K:2022/129 sayılı kararında belirtildiği üzere;

Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında “Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” denilerek yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme hakkı ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Bu düzenleme ile güvence altına alınan hak arama özgürlüğü, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmayı ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birisidir (AYM, E.2017/120, K.2018/33, 28/03/2018, § 17).

Anayasa'nın 141. maddesinin son fıkrasında “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.” denilmiş ve “usul ekonomisi” olarak da adlandırılan bu ilkeyle yargılama maliyetinin en düşük şekilde olmasının ve bu sürecin mümkün olan en hızlı yöntemlerle gerçekleştirilmesinin yargının görevlerinden olduğu ifade edilmiştir (AYM, E.2017/120, K.2018/33, 28/03/2018, § 18).

Anayasa Mahkemesinin kararlarında, Anayasa'nın mahkemelerce verilen hükmün bir başka yargı mercii tarafından denetlenmesini talep etme hakkını Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyeti kapsamında güvenceye kavuşturduğu kabul edilmiştir (AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, §§ 8-10; E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020, § 19).

Anayasa Mahkemesinin bu konudaki kararlarında, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde adalet ve hukuk devleti gibi temel anayasal ilkelerin de göz önünde bulundurulması gerektiği, bu doğrultuda hak arama hürriyetinin amacının hak ihlalinin önlenerek kişiye hakkının teslim edilmesinin ve adaletin tesisinin olduğu, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının kanunun açıkça hatalı veya keyfi uygulanmasına ilişkin istisnalar dışında yargılama sonucunda verilen hükmün adil olup olmadığı veya hukuki açıdan isabetli olup olmadığı hususlarını içermediği, bu itibarla adil yargılanma hakkının davanın taraflarına sağladığı tüm usul güvencelerine uyulmuş olsa bile yargılama sonucunda verilen hükmün hatalı olmasının mümkün olduğu, diğer bir ifadeyle adil yargılanma hakkının güvencelerine riayet edilmiş olsa da hâkim tarafından gerek maddi vakıaların değerlendirilmesinde gerekse hukuk kurallarının uygulanmasında yanılğıya düşülmesi ve buna bağlı olarak hukuka aykırı hüküm verilmesinin söz konusu olabildiği, böyle kararlara ilgililerin veya toplumun katlanmasını istemenin adalete olan güveni sarsacağı ve hukuk devletini zedeleyeceği, bu nedenle hak arama hürriyetinden yararlanılabilmesi bakımından adil ve isabetli olmadığı düşünülen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından denetlenmesinin bir gereklilik olduğu, Anayasa açısından bu gerekliliğin hak arama hürriyetinin kapsamı ve mahiyetinden kaynaklandığı belirtilmiştir (AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 8; E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020, § 13).

Hak arama özgürlüğü açısından devletin gerçekleştirmesi gereken pozitif yükümlülükler bulunmaktadır. Bu kapsamda devletin bir yargı teşkilatı kurması gerektiği gibi mahkemelerin bağımsızlığını ve tarafsızlığını, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama, aleni yargılama gibi maddi gerçeğe ulaşmak için gerekli usule ilişkin güvenceleri, davaların makul bir sürede ve usul ekonomisini gözeterek sonuçlandırılmasını da sağlaması gerekir.

Bu itibarla hak arama özgürlüğü kapsamında hükmün denetlenmesini talep etme hakkının -tabiatı itibarıyla- devletin kanuni düzenleme yapmasını gerektirdiği açıktır. Kişilerin ne şekilde bu haktan yararlanacakları ve bu hakkın temini bakımından nasıl bir sistemin kurulacağı hususunda kanun koyucunun geniş takdir yetkisi bulunmaktadır (AYM, E.2020/21, K.2020/53, 1/10/2020, § 20).

İtiraz konusu kuralda, bölge idare mahkemesinin istinaf başvurusunun kabulü üzerine dosyayı yeniden bir karar verilmek üzere ilk derece mahkemesine göndereceği hâller davaya görevsiz veya yetkisiz mahkemece yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması durumlarıyla sınırlandırılmıştır. Böylece belirtilen hâllerin dışındaki usul hatalarının bulunması durumunda bölge idare mahkemesi dosyayı ilk derece mahkemesine gönderemeyecek ve işin esasını da kendisi karara bağlayacaktır.

Hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, kişinin aleyhine verilen bir hükmün başka bir yargı mercii tarafından gözden geçirilmesini ve denetlenmesini isteyebilmesini teminat altına almakla (AYM, E.2018/71, K.2018/118, 27/12/2018, § 12) birlikte belli bir yargılama sistemi öngörmemektedir. Öte yandan hükmün denetlenmesini talep etme hakkı, işin esasının ilk derece mahkemesince karara bağlanmadığı veya işin esasının maddi olguların eksik araştırılmasına dayalı olarak hatalı bir şekilde karara bağlandığı hâllerde istinaf mahkemesince dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesini garanti etmemektedir. İlk derece mahkemesince işin esasıyla ilgili olarak hüküm kurulmadığı veya işin esasıyla ilgili olarak kurulan hükmün eksik incelemeye dayalı olduğu durumlarda işin esasının istinaf mahkemesince mi karara bağlanacağı veya dosyanın ilk derece mahkemesine geri mi gönderileceği hususunun belirlenmesi bir hukuk politikası sorunu olarak kanun koyucunun takdirindedir. Bununla birlikte kanun koyucunun bu konudaki tercihinin diğer anayasal güvencelere aykırı olmaması gerekir.

Bu bağlamda işin esasının ilk defa bölge idare mahkemesince karara bağlandığı ve söz konusu hükmün kesin nitelikte olduğu durumlarda bunun hükmün denetlenmesini talep etme hakkına müdahale oluşturması mümkündür.

Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ancak gerekçeli karar hakkından açıkça söz edilmemiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." denilerek kararlarını gerekçeli olarak yazma yükümlülüğü mahkemelere yüklenmiştir. Anayasa'nın 36. maddesi, 141. maddesinin üçüncü fıkrası ışığında yorumlandığında adil yargılanma hakkının gerekçeli karar hakkını da güvence altına aldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan adil yargılanma hakkı doğası gereği gerekçeli karar hakkını da içermektedir. Bu sebeple gerekçeli karar hakkının Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının temel güvencelerinden biri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Hilmi Kocabay ve diğerleri, B. No: 2018/27686, 17/11/2021, § 77).

Gerekçeli karar hakkı, kişilerin adil bir şekilde yargılanmalarını sağlamayı ve denetlemeyi amaçlamaktadır. Tarafların muhakeme sırasında ileri sürdükleri iddialarının kurallara uygun biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda, kendi adlarına verilen yargı kararlarının sebeplerini toplumun öğrenmesinin sağlanması için de gereklidir (Sencer Başat ve diğerleri [GK], B. No: 2013/7800, 18/6/2014, §§ 31, 34).

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinin 5. fıkrasında, istinaf aşamasında bölge idare mahkemeleri dava dairelerince, ilk derece mahkemelerinin kararlarının

kaldırılarak yeniden incelenmek üzere dava dosyasının mahkemesine gönderilmesini gerektiren durumların bir kısmı kanunda sayıldığı halde, kanun maddesinde öngörülme, ilk derece mahkemesi kararının kaldırılarak yeniden görüşülmek üzere dava dosyasının mahkemesine iadesini gerektiren durumların da olduğu, anılan düzenlemenin yürürlüğü girdiği 20/7/2016 tarihinden bu yana ortaya çıkan uygulamalardan anlaşılmıştır.

Somut olayda olduğu gibi uyuşmazlığın esası hakkında hiç inceleme yapılmadan hüküm kurulması ya da birçok davada görüldüğü şekilde dava hakkında eksik hüküm kurulması, dava dosyası tekemmül ettirilmeden uyuşmazlık hakkında karar verilmesi, davanın konusunun hatalı nitelendirilmesi suretiyle yargılama yapılması, duruşma yapılmadan karar verilmesi, dava dilekçesinin reddini veya merciine tevdiini gerektiren sebeplerin bulunmasına rağmen esas hakkında karar verilmiş olması, eksik veya yanlış hasımla davanın görülmesi, gerekçe ile hüküm fıkrası arasında uyumsuzluk bulunması, görüşme tutanağı ile kararın çelişkili olması ve benzeri usuli durumlar örnek olarak gösterilebilir.

2577 sayılı Kanun'un 45. maddesinin 5. fıkrasında sayılan haller dışında kalan, ancak yukarıda belirtilen nedenlerle, uyuşmazlığın esası incelenmeden verilecek ilk derece mahkemesi kararı kaldırılarak, istinaf merci tarafından ilk defa uyuşmazlığın esasının incelenmesi suretiyle verilen kararın temyiz kanun yoluna kapalı olduğu durumlarda kanun koyucu, kural olarak iki dereceli yargılama usulü öngörmesine rağmen, dava tek dereli incelenmiş ve kesin olarak karara bağlanmış olacaktır.

Netice itibarıyla, temyiz yolu kapalı uyuşmazlıklarda yargılama tek dereceli yargılamaya dönüşmüş olacak ve hükmün denetlenmesini talep etme hakkı sınırlandırılacaktır. Bu durum ise kanun yoluna başvurma hakkının özü ile bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla, itiraz konusu düzenlemede sınırlı sayılan hususlar haricinde, bölge idare mahkemesi dava dairesinin ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak, yeniden karar verilmek üzere dava dosyasının mahkemesine gönderilmesine karar verememesine yol açan başvuru konusu kural, Anayasanın yukarıda yer verilen ilgili hükümlerine aykırılık oluşturmaktadır.

5-) SONUÇ

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle değiştirilen 45. maddesinin (5) numaralı fıkrasının birinci cümlesinin "...ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde,..." bölümünün, bölge idare mahkemesinin vereceği "kesin kararlar yönünden" Anayasa'nın 2, 36, 141 ve 142. maddelerine aykırı olduğu kanaatine varıldığından, anılan düzenlemenin iptali amacıyla re'sen itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulmasına, görüşme tutanağı ile bu kararın aslının Anayasa Mahkemesine gönderilmesine, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davanın görüşülmesinin geri bırakılmasına, 5 (beş) ay içerisinde Anayasa Mahkemesi'nce bir karar verilmemesi halinde mevcut mevzuat hükümlerine göre davanın karara bağlanmasına, kararın bir örneğinin taraflara tebliğine, 16/2/2023 tarihinde oybirliğiyle karar verildi."